

Ο «χωριανικός» κόσμος του Σ. Δημητρίου

Μια «μεταθανάτια» αποτίμηση και αφήγηση στο νέο βιβλίο του πεζογράφου, «Σαν το λίγο το νερό»

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ
Του ΠΑΝΤΕΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

Συγγραφέας Δημητρίου: «Σαν το λίγο το νερό». Εκδόσεις Ελληνικό Γράμμα, 2008, σελ. 197.

Το σμύες προηγούμενο βιβλίο του, «Τα σπαροφόρα της Αθήνας» (εκδ. Πατάκι, 2005), ο Σωτήρης Δημητρίου το είχε χαρακτηρίσει «Αφάγισμα», με επεξεργασμένο υπότιτλο – ήθελε προφανώς να υποδείξει από μιας αρχής στον αναγνώστη ότι διέφερε ως προς τη μέθοδο και τη σκόπευση από τα διηγήματα και τα μυθιστορήματα που είχε δημοσιεύσει ως τότε. Και πράγματι το βιβλίο εκείνο, με τον μεϊκό χαρακτήρα του, μυθολογικό αλλά και αυτοαναφορικό – αυτοσχολιαστικό, βρισκόταν σε απόσταση από τη φόρμα ενός διηγήματος ή ενός μυθιστορήματος.

Σε απόσταση επίσης βρίσκεται και το καινούργιο του έργο, το «Σαν το λίγο το νερό». Το κείμενο δύσκολα ταξινομείται, ακριβώς επειδή είναι και παρά μεϊκό, άλλοτε εισοστρεφές και αυτοσχολιαστικό και άλλοτε τυπικά αφηγηματικό, όπως όλο και συχνότερα βλέπουμε τα τελευταία χρόνια, στη διεθνή και την ελληνική πεζογραφία, με τον δοκιμακό λόγο (άλλοτε εισοστρεφές και άλλοτε εικολογικοτεχνισμένο και σχεδόν λυρικό) να εισχωρεί στην επικράτεια της μυθολογίας. Χρειάζεται ιδιαίτερη μαεστρία σε αυτές τις δοκιμές και αναζητήσεις για να κατακτηθεί η ισορροπία, η «νομιμότητα» του υβριδικού είδους, για να θυμηθούμε τον Σολωμό. Χρειάζεται θαλάσσια να αποδεχθεί πως η επιλογή υπήρξε λογοτεχνική αναγκαία και όχι απόρροια είτε μιας κάποιας κόπωσης της φαντασίας είτε μιας αγχωμένης επιθυμίας αυτονομιμίας με τις νέες τάσεις.

Αν, όπως είχε επισημει, οι ιστορίες που έχουμε να αφηγηθούμε

Ενα βιβλίο μεϊκού χαρακτήρα, μυθολογικό και αυτοσχολιαστικό.

και να ξανααφηγηθούμε αμέτρητες φορές είναι κατά βάση τρεις – τέσσερις (ο πόλεμος, η ξενιτιά κι ο δύσκολος νόστος, η αγάπη...), δεν πρέπει να είναι παρόμοιες, οι ιδέες που εμπνέουν και συνδέουν το έργο ενός συγγραφέα στην εξέλιξη του, οι «εμμονές» του: Μια παλιά πλην αμείωτα συνεχιζόμενη αμωρογία της μνήμης, ένα «τραδίλι» σαν κι αυτά τα «μείονα» που ανακαλύπτουν ή επινοούν οι ψυχαναλύτες για να στηρίξουν πάνω τους τις εμμονές τους, η αντίληψη του συγγραφέα για τη γλώσσα στη λογοτεχνία (αν και δεν είναι λίγοι οι μέλλον αυτοψοφιστάτοι συγγραφείς για τους οποίους η γλώσσα δεν είναι παρά ταπεινός αχρονόφορος των βραβίων που υποτίθεται διανομιούνται τους).

Οι «εμμονές» της γραφής του Σωτήρη Δημητρίου, όπως επιβεβαιώθηκαν με τα χρόνια και από βιβλίο σε βιβλίο, είναι η συμπόνη του για τους ζωριμένους αυτού του κόσμου, εισωτερικούς ή εξωτερικούς μετανάστες, η τάση του να ενωμιούνται στα κείμενά του στίχους από τραγούδια, ίδιες δημοτικά, σαν τιμολογή της συλλογικής μνήμης ή σαν κτερισμάτα, η θερμότητα αγάπης του για τον «χωριανικό άνθρωπο» και τον «χωριανικό τρόπο ζωής», τέλος, η πίστη του πως όσα έχει να πει η μνήμη του πρέπει να ιστορηθούν με το πειρωτικό ιδίωμα, και μάλιστα όχι σε κάποια αβλυμμένη, ήπια μορφή του αλλά στην αυθεντικότερη δυνατή, άρα και την πιο κλειστή για τον σημερινό αναγνώστη που η γλώσσα του είναι η κοινή, στρωγγυλεμένη ελληνική, σχολική ή τηλεοπτική. Αντίθετα, στις αποστοσιοποιημένες σκέψεις του για τη λογοτεχνία (του δικού του έργου συμπεριλαμβανόμενου) ή για την κοινωνία που τώρα τον περιβάλλει, στο άδεντο άδεντο, ο Δημητρίου επιρωλλόσει μια τυπική δημοτική με κάπως «επισημές» στιγμές ή κορυφώσεις, που ερωστροπούν με μια λόγια καθαριότητα.

Τις «εμμονές» του αυτές τις βλέπουμε ανεπιτηγμένες και στο καινούργιο του βιβλίο, ένα κείμενο επίσης μεϊκό όπως ήδη είπα, ως προς τη γλώσσα και το περιεχόμενό του, δοκιμακό και μυθολογικό συγχρόνως, που έρχεται σαν συνέχεια των «Οπωροφόρων». Από τέσσερα κεφάλαια αποτελείται το «Σαν το λίγο το νερό», διαφορετικού τόνου αλλά και γλωσσικής φόρμας το καθένα: άλλο επικρατεί η οστική δημοτική, κι άλλο, πρωτίστως στο δεύτερο κεφάλαιο και σε πολλές σελίδες του τέταρτου, επιβάλλεται το πειρωτικό ιδίωμα, μουσικότητα αλλά διεισδυτικό έκο τον εντύπωση του κόμα και για αναγνώστες που έχουν τη ρίζα τους στην Πειρω, κι αυτός ο σχετικός αποκλεισμός

Αποψη του γεφυριού της Πλάκας στην Αρτα. Το γεφύρι της Πλάκας χτίστηκε το 1860-63 και είναι το μεγαλύτερο μονότοξο γεφύρι των Βαλκανίων.

του αναγνώστη από το πλάης νόμα και η σαγίνευση του διά του ήκου των λέξεων παρακολουθούν τη γραφή του Δημητρίου από τα πρώτα της θήματα.

Με παράδοξο τρόπο, πάντως ό-χι καινοφανή στην ιστορία των γραμμάτων, αρχίζει την πρωτοπροσωπική αφήγησή του ο συγγραφέας: σαν ήδη νεκρός: «Όταν πέθανα, είχα μια έντονη εξ ύψους αίσθηση του σώματός μου. (...) Βρέθηκα ο' ένα γαλλόζο έμπεδο όπου ήταν χιλιάδες, όστροι, ακνωφωτισμένοι σφάλια. Ήταν ψυχές, ο ντοπός θερμικός του θανάτου. Μια αλυσία με κυριέψε αλλά δεν έχασα τη συνείδηση της εν ζωή ζωής μου. Κυρίως τη μνήμη. Ζωντανέψνε διαολεμένα». Η μνήμη του λοιπόν «προβάλλει με φοβερή ενάργεια» τα πάντα, πρωτίστως τα δυσάρεστα. Έτσι ο αφηγητής, μυθιοτρομηματικό πλάσμα αλλά και ο ίδιος ο συγγραφέας ταυτόχρονα, προβάινει σε οκλαπύτα απολογοιστικό επί της βίβου του και αυτοκαταγορεύεται δριμύτα για την «κατά κανόνα έλειψη της συμπίονιας, για το ότι «κόλλεκε ακαρπείους ανθρώπους», για τη «μισανθρωπία» και την «ψευδοευφύα» του, για το ότι «άπλωνε τα ράκη της λογοτεχνικής του ενασχολήσεως δημοσίας», για το «κοιματάκι της συλλογικής εθνικής αυταρέκειας που του αναλογούσε», για το ότι «παγιδύτηκε προπίστως στην εκόνη του» και «με τα χρόνια φεσάκισε την εκφραστικότητα τους». Σ' αυτή τη «μεταθανάτια πρόβλη», όπου ο ήρωάς μας, με τη μορφή μεταλούδου, κινείται μπρος-πίσω στο χρόνο και πάνω-κάτω στο σύμπαν, στα ομήνια μάλλον, και συναντά έναν «απεσταλμένο» (που δεν είναι ο θεός αλλά ο απεσταλμένος ενός απεσταλμένου, κι αυ-

το επ' άπειρον), τα «ερμάρια της μνήμης» μόνο μικρά πράγματα έχουν να προσφέρουν. Το μόνο που έχει για να κρατηθεί ο' αυτή την παράδειση άζωπ ζωής του ο άνθρωπος-πεταλούδα είναι «η μνητρική του γλώσσα». Κι ακουέ λοιπόν, «σαν σε μισούνο όνειρο», τη μάνα του και την οδερφή της να κουβεντιάζουν και να ανασταίνουν τη δική τους «χωριανική ζωή», με τα μικρά της θαύματα και τις πολλές πηλές της. Εισσερχόμαστε έτσι στο δεύτερο κεφάλαιο, γεμάτο αίμα και ερωφίλα φωνικά – τα θήματα των εξιστορούμενων φωνικών είναι της μιας πλευράς, αφού οι θύτες, «παλιανθρώποι» ή «βροκόλακο», είναι αντάρες. Η ιστορία, το ξέρομο, δεν είναι ποτέ μονόλευρη, με αυστηρά μορραμένους τους ρόλους των «αγίων» και των «αγρίων», η μνήμη ωστόσο, ατομική και συλλογική, δύσκολα αποφεύγει τη μερολήψια. Η λογοτεχνία πάντως,

Ο πεζογράφος Σωτήρης Δημητρίου.

απολύτως ελεύθερη στις επιλογές της επι ποιητή αντακυρώσεως, μέλλον αφελέμενη βγαίνει όταν, για να αποδοθεί δικαιοσύνη κατά κάποιο τρόπο, κατορθώνει να επιβληθεί στην προκαταλήψεις της μνήμης, στην έντω έλλογη μονομερείας της.

Στο «Σαν το λίγο το νερό» οι κατακτήσεις της γραφής του Σωτήρη Δημητρίου επιβεβαιώνονται, απειλούνται όμως από το εξής: ό, τι μεκρή τώρα προβάλλει φυσικό ό, τι κρήσιο λόγου χάρη του πειρωτικού ιδιώματος), θεωρητικοποιείται πλέον και ιδεολογικοποιείται. Η ε-ξήμηση, η εδιδανικευση μέλλον, του «χωριανικού τρόπου ζωής» (εξιδανικευση που αφορά ακόμα και τα προενία, που «απύλλασσαν απ' το εμπατάλο της ατομικής επιλογής και απ' τη κοινότητα και τη φενάκη της ατομικής, μοναδικής ευτυχίας», και επιπλέον «απελευθέρωσαν – κυρίως το σώμα – λόγω της μηδενικής εκκένωσης και των χαμηλών προδοτικών») είναι ένα φορτίο βαρύ για την καθαυτό λογοτεχνία, ό-σο λειπιαστές κι αν είναι ορισμένες από τις παρατηρήσεις του Σωτήρη Δημητρίου, ενός όντως ο-ξυδερκούς παρατηρητή, κινδύνευοντες εξάτίας της ίδιας της εισωτερικής τους εκκρεμότητας, της τολάντευσης τους, αφού, για να το πιο σχηματικά, χρησιμοποιούν το στόμα της λογοτεχνίας για να μιλήσουν με τη φωνή της κοινωνολογίας. Αν κρεαζόμαστε αντιφώμακο, όπως είναι ποιά πιθανό, για ν' αντέξουμε στον «απαμωγεγμένο» αστικό κόμο μας και για να μετριάσουμε τη δυσφορία μας, μέλλον δεν θα μας το προσφέρει η «λύπη θανάτου για το παρελθόν» ή η ακεραιότητα έτσι κι αλλιώς υπερβλη της νοσταλγίας και η μυθιοποίηση των περασμένων.